

EKREM ČAUŠEVIĆ
(Zagreb)

TURSKE POSLOVICE IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Radeći na rukopisnim gramatikama turskog jezika iz Bosne i Hercegovine, često sam u njima nailazio na tekstove koji su mi se znali učiniti zanimljivim i vrijednim objavljivanja. U takve ubrajam i poslovice koje su, kao omiljeno štivo, uvrštavane u razne zbornike književnih tekstova, pa i u gramatike. Valja napomenuti da je najstariji europski popis turskih poslovice, u kojemu ih je dvjesto dvadeset, objavljen u prvoj tiskanoj gramatici turskog jezika, čiji je autor njemački humanist, povjesničar i prevoditelj Hieronymus Megiser (1553-1618).¹ I autori kasnijih gramatika svojim su radovima pridruživali izbore tekstova, od kojih su neke i prepisivali iz dotad objavljenih.² Upravo tako su se turske poslovice našle i u rukopisima bosanskohercegovačkih franjevacu.³

1 Vid. *Institutiones Linguae Turcicae Libri quatuor. Liber Tertius*. Leipzig, 1612.

2 Prepisivanje je zajednička crta mnogih gramatika turskoga jezika iz predznanstvenoga razdoblja. Autori su naprosto preuzimali građu i tekstove iz starijih rukopisnih i tiskanih djela. Primjerice, uz neznatna skraćenja J. Preindl preuzima prvih desetak tekstova od Meninskog, iako te dvije gramatike dijeli ravno 111 godina! Razlika je samo u tome što zamišljeni dijalog Meninski prevodi na latinski, a Preindl na francuski jezik. Vid. *Grammaire turque*, Berlin, 1791: Huitieme chapitre, str. 110–173.

3 Na ovome mjestu korisno je napomenuti da je jedna od najstarijih zbirki poslovice objavljenih u Europi posvećena upravo arapskim, perzijskim i turskim poslovicama. Naslov te omanje knjižice tiskane u Padovi 1688. godine glasi *Proverbiū utili, e virtuozī In Lingua Araba, Persiana e Turca gran parte in versi, Con la loro ispiegazione in lingua Latina et Italiana. Et alcuni Vocaboli di dette Lingue*. Autor joj je izvjesni Timoteo Angelini. Opširnije o *Proverbiū utili, e virtuozī...* u: V. Drimba, *XVII. Yüzyılda Yayınlanmış Bir Türk Atasözleri ve Vecizeleri Derlemesi*. U: TDAY Belleten 1985, Ankara 1989, str. 9–26. Za ovu temu značajna je i knjiga *Osmanische Sprichwörter – Proverbs Ottomans*, koju je 1865. objavila Carska i kraljevska orijentalna akademija u Beču (kasnije preimenovana u Diplomatsku akademiju). Zanimljivo je spomenuti i to da je upravo jedna franjevačka kronika – *Ljetopis fra Nikole Lašvanina (1707? – 1784)* – najstarije vrelo koje bilježi turske poslovice iz Bosne i Hercegovine. Lašvanin je latinicom zapisao nekoliko izričaja na turskom jeziku i devet turskih poslovice. Vid. J. Jelenić, "Ljetopis fra Nikole Lašvanina (II)" u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, god. 1915, Juli – Decembar, Svezak 3 i 4, str. 269-312.

U svome prvom radu o ovoj temi objavio sam trideset tri poslovice iz "čitanke" koju je Josip Dragomanović pridodao prijevodu osmanske gramatike *Kavâid-i Osmâniye*.⁴ (U popisu poslovice koje donosim u ovome radu one su označene kraticom **D**.) Radeći koju godinu kasnije na rukopisnim gramatikama turskoga jezika iz knjižnice Samostana sv. Duha u Fojnici, u dvama anonimnim i nedatiranim rukopisima iz 19. st. pronašao sam veći broj novih turskih poslovice zapisanih latinicom.

Prvi od ta dva rukopisa zapravo je zbornik (inv. br. 8⁵) koji čine tursko-talijanski rječnik i gramatika turskog jezika na latinskom. Gramatici je pridodana i čitanka. Poslovice iz tog izvora u popisu sam označio kraticom **Č** (čitanka). Neke od njih u samom su rukopisu djelomično ili u cijelosti prevedene na talijanski jezik.

Drugi rukopis nosi naslov *Slovnica* (kratica **S**). To je kratka turska gramatika od svega 32 lista, napisana na hrvatskom jeziku. Nosi signaturu 45/50, a u zaglavlju prvoga lista naknadno je upisan novi inventarni broj: 19572.⁶

Radi istraživača koji će se služiti građom izloženom u ovome radu napominjem da je tih 214 poslovice vjerojatno prepisano iz različitih, nama nepoznatih vrela, iako ne treba isključiti ni mogućnost da su neke od njih preuzete iz bosanskohercegovačke usmene predaje. Jezična obilježja nekih od njih upućuju na zapadnorumelijski dijalekt, no takvih je odveć malo da bi se na njima mogao utemeljiti pouzdan zaključak.⁷ Budući da su franjevci studirali, živjeli i djelovali u multikulturnom i višejezičnom okruženju, moguće je i da su pokoju poznatiju poslovicu preveli s nekog od europskih jezika, ponajprije s latinskog (npr. br. 204), no takvih je slučajeva ipak vrlo malo.

Turske poslovice preuzete iz spomenutih triju izvora izložene su abecednim redom. Na prvom mjestu navodi se poslovice u obliku u kojem je zabilježena. (Uz one iz izvora **Č** navodi se i autorov potpun ili djelomičan prijevod na talijanski.) Iza poslovice slijedi njezina suvremena varijanta, ako sam je pronašao u meni raspoloživim izvorima. To su: **KS** = K. Steuerwald, *Türkçe Almanca Sözlük*. O. Harrassowitz, Wiesbaden & ABC Kitabevi A. S., Istanbul (1993); **MY** = Metin Yılbaşı, *Türkisches Sprichwörter - Lexikon*. Bilev Yayıncılık, Ankara, 1993; **AP** = A. Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Sö-*

4 E. Čaušević, "Türkische Sprichwörter aus Bosnien" u: *Materialia Turcica*, Band 19, Göttingen, 1998, str. 63-68.

5 V. Boškov, *Katalog turskih rukopisa franjevačkih samostana u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1988, str. 123, redni broj 15.

6 V. Boškov, *Katalog turskih rukopisa...*, str. 121, redni broj 4.

7 Ta su obilježja, primjerice, velarizacija ü > u (*ürür* > *urur*), palatalizacija ı > i (*atılan ok*), promjena u > o (*ughrady* > *oghrady*, *unutma* > *onütma*) i ü > ö (*böjuk*, *köçük*), kopula -dër (*ichtyjadži joker*), palatalna deklinacija (*müsmula-ler-den*, *insanin eti*, *kani kanle jikamazlar*) i dr.

lüğü. Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1995; **TAD** = *Türk Atasözleri ve Deyimleri* - Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü. İstanbul, 1992; **TAD I.** = *Türk Atasözleri ve Deyimleri I.*, Millî Kütüphane Başkanlığı, İstanbul, 1997; **TAD II.** = *Türk Atasözleri ve Deyimleri II.*, Millî Kütüphane Başkanlığı, İstanbul, 1997. Broj uz kraticu označava stranicu izvora. Ljestvama # je označen idiomatski izraz koji je u rukopisu svrstan u poslovice. Prijevodi preuzeti iz izvora dani su u navodnicima, a moji u uglatim zagrada. Cilj mi nije bio pronaći ekvivalente turskih poslovice u bosanskom jeziku, nego ponuditi prijevod koji će omogućiti razumijevanje "slike". Ekvivalentu sam pribjegavao samo kada je postojala mogućnost da ta "slika" čitatelju bude nerazumljiva.

001. *achşam sarchoş sabah kumar, Allahtan džennet umar* "Večerom pijan a jutrom oko igre vazda, od Boga se on još raju nada" (D 191).

002. *adem ademi salt bir kerre aldadyr* (Č 317b); usp. MY 43 Adam adamı bir kere aldatır. [Čovjek čovjeka samo jednom može prevariti.]

003. *aghanyn giözi bejgiri semiz eder* "Oči gospodareve goje konja" (D 191); usp. TAD I. 11 (= AP 17) Ağanın gözü ata timardır / Ağanın gözü öküzü (ineği) semiz eder.

004. *aghlamajan çoğuşa meme vermezler* (Č 317a); usp. MY 344 Ağlamayan çocuğa meme vermezler. [Ne daje se sisa djetetu koje ne plače.]

005. *ajypсыz dost arajan, dostсыz kalyr* "chi cerca amico senza diffetto, resta..." (Č 317a); usp. MY 122 Ayıpsız dost (yâr) arayan (isteyen), dostsuz (yârsız) kalır. [Ko traži prijatelja bez mane, ostaje bez prijatelja.]

006. *akadjak kan damarda durmaz* (S 30b); usp. MY 277 Akacak kan damarda durmaz. [Krv koja mora poteći ne ostaje u damarima, tj. Što je suđeno, mora se i dogoditi.]

007. *akylly duşman, akylсыz dostan⁸ eji dir* "e meglio l'inimico prudente..." (Č 316b); usp. MY 107 Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır (yeğdir). [Bolje pametan neprijatelj nego glup prijatelj.]

008. *alçak jerde tepedžik kendisini dhagh sanır* "Brežuljak u nizini, bérdo se scēni" (D 194); usp. TAD I. 20 (= AP 22) Alçak yerde tepecik kendini dağ sanır.

009. *allah dejen mahrum kalmaz* "chi invoca Dio n(on) resta sconcolato" (Č 318a); *allah dejen ma 'hrum kalmaz* (S 31a); usp. TAD I. 22 Allah diyen mahrum kalmaz; MY 169 Allah diyen aldanmaz / mahsum kalmaz. [Ko Boga zaziva, Njegova mu pomoć neće biti uskraćena.]

010. *allahtan başa jazylmys g'eleğek* (Č 318a); usp. TAD 24 Allah'tan yazılmış başa gelecek. [Što Bog odredi, to i bude.]

8 Umjesto *dosttan*.

011. *allahtan kork, adamdan utan* "Boj se boga, stidi se ljudih" (D 197).

012. *allahun emrina dajma razy olalym* (Č 318b) [Priklonimo se Božjoj naredbi.]

013. *araba kyrylynğa, eji jolu gösteren çoktur* "dopo che il carro s'e inf-ranto, molti mostrano..." (Č 317a); *araba kirilindja, ej jolu ghiösteren çoktur* (S 31a); usp. MY 253 Araba kırılınca (devrildikten sonra) yol gösteren çok olur. [Kad se kola slome (prevrnu), mnogo je onih koji pokazuju put.]

014. *arabailan tavuşan tutulmaz* "non si prende con carro un lepre" (Č 317b); usp. MY 378 Araba ile tavşan avlanmaz. [Zec se ne lovi s konjskom zapregom.]

015. *aryk tauktan semiz tirid olmaz* (Č 317b); usp. TAD 30 Arık tavuktan tatsız tirit olur / Arık etten semiz tirit olmaz; MY 378 Arık etten yağlı (semiz) tirit olmaz. [Od mršave kokoši (posna mesa) nema masna tiritu.]⁹

016. *aş tuzulan, tuz de insanethyghy* "la ministra sia con sale, ma il sale con discrezione" (Č 316b); usp. AP 31 Aş tuz ile, tuz oran ile. [Jelo sa solju, a so s mjerom, tj. Svega koliko treba.]

017. *aşika Baghdad uzak dejil* (S 30b); usp. TAD 34 Âşika Bağdat irak değil; MY 228 Âşığa Bağdat uzak değil (sorulmaz). [Zaljubljenome Bagdad nije daleko.]

018. *atılan ok dönmez* (S 31a); usp. MY 347 Atılan ok geri dönmez. [Odupeta se strijela ne vraća.]

019. *avrat iradetini hiç bir kimse edemez* "la donna è incontentabile" (Č 317a) [Niko ne može podnijeti ženske kaprice.]

020. *avredin öjütü avrede geçer* "i consigli di donna servono per le donne" (Č 316b); usp. MY 113 Avradın öğüdü, avrada geçer. [Ženski savjet samo kod žena prolazi.]

021. *az içen çok içer – az işlejen...*¹⁰ (Č 318b) [Ko malo pije, dugo pije; ko pomalo radi, ...], usp. br. 022.

022. *az jejen çok jer, çok jejen az jer* (Č 318b); usp. TAD 44 Az yiyen çok zaman yer, çok yiyen çabuk bitirir. [Ko (po)malo jede, dugo jede; ko puno jede, brzo završi.]¹¹

023. *azadżik işim ghavghasyz başym* "Mali posao, mala glavobolja" (D 195); usp. AP 37 Azıcık işim, kaygısız (kavgasız) başım.

9 U tekstu: Sitno işeckana jetrica kojom se puni perad ili se služi kao prilog uz pečenje od peradi. Vid. A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1979, str. 617.

10 ...*çok işler?* Poslovice je nedovršena.

11 Vjerojatno u značenju *ko halapljivo jede, kratko živi, ko polako jede, dugo živi*.

024. *azi bilmejen, çoĝu hiç bilmez* (Č 316b); usp. TAD 45 Azı bilmeyen çoĝu hiç bilmez; MY 180 Azı bilmeyen çoĝu hiç bulamaz. [Ko ne zna za malo, ne zna ni za mnogo.]

025. *aziz ylüm jümüŝak döŝekte jatmaz* "la sapienza n(on) giace sul morbido letto" (Č 318b) [Prava ('sveta') nauka ne leži na mekanu duŝeku.]

026. *bal bal demeilen aghz tatly olmaz* (Č 317a); usp. MY 244 "Bal bal" demekle aĝız tatlı olmaz. [Usta se neće osladiti time ŝto se med spomene.]

027. *bana benden olur her ne olursa, baŝým rahat bulur dilim dhurursa* "Meni s'mene biva sve ŝto bilo, glava će mi mira naći dok jezik počiva" (D 191); usp. TAD 50 Bana benden olur her ne olursa, baŝım rahat durur dilim durursa.

028. *baŝyny evde tutan adam kalabalyksa kalpaĝhyny kaip eder* "chi ha la testa in casa, perde la sua beretta nella folla" (Č 317b); usp. TAD 53 Baŝımı evde tutan, kalabalıkta kalpaĝını kaybeder. [Ko u kući glavu čuva, u gužvi kapu izgubi.]

029. *bekŝiŝ atyn diŝine bakylmaz* (Č 317a); usp. MY 116 Bahŝiŝ atın diŝine bakılmaz. [Poklonjenu konju ne gleda se u zube.]

030. *beni sajanyn kulluum, sajmajanyn sultaniim* "sono schiavo di chi mi prezza... stima" (Č 316b); usp. MY 229 Beni sayanın kuluyum, saymayanın sultanı. [Ko me poštuje, tome sam sluga; ko me ne poštuje, tome sam vladar.]

031. *beŝ parmak bir deĝil* (S 31a); usp. MY 325 Beŝ parmak bir deĝil. [Ni prsti na ruci nisu jednaki.]

032. *bin iŝit, bir sŝjle* (S 30b); usp. MY 256 Bin iŝit, bir sŝyle. [Hiljadu puta sasluŝaj, a jednom reci.]

033. *bir akće verdik sŝjlettik, bin akće verdik dindiremedik* "per farlo cantare... per farlo tacere" (Č 317a) [Dali smo mu groŝ i on je progovorio; dali smo mu hiljadu groŝa, i viŝe ga nismo mogli uŝutkati.]

034. *bir birine inanmamak dost iŝi deildir* "non fidarsi..." (Č 317b) [Nema prijateljstva bez uzajamnog povjerenja.]

035. *bir defâ düŝen adam bir daha düŝmez* (Č 317b) [Ko jednom padne, viŝe neće.]

036. *bir iŝin zarari fajdasından daha çok ise feraat ejle* (Č 317b) [Ako je veća ŝteta od koristi, okani se takve rabote.]

037. *bir iyi ŝarab, ve bir diĝer avret iki tatly zehir dir* (Č 318b); *bir ej ŝarab ve bir diĝer kari iki tatlı zehir dir* (S 31a). [Dobro vino i druga žena¹² dva su slatka otrova.]

12 Možda je sintagmom *diĝer kari* mislio reći "tuđa", odnosno "nova" žena.

038. *bir mych bir na'l, bir na'l bir at, bir at bir eri, bir er bir memleket kurtaryr* "Jedan čaval more izbaviti jednu podkovu, jedna podkova jednog konja, jedan konj jednog čovjeka, jedan čovjek jednu državu" (D 193-194); usp. TAD 54 (AP 49) *Bir mih bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır.*

039. *bir ok iki kiši almaz* "Jedna strjelja nepogadja dvê ptice" (D 192); usp. Megiser 97 *Bir ockile icki khusch almas.*¹³

040. *bir vurmaylan bir aac ejilmez* (Č 316b); usp. TAD 64 *Bir vurmakla ağaç devrilmez.* [Jednim udarcem drvo se ne može oboriti.]

041. *bir jalynyz taştan duar olmaz* (Č 316b); usp. MY 211 *Bir taşla duvar yapılmaz.* [Jedan kamen / jedna cigla ne čini zid.]

042. *bizi eji jola g'etiren, ve öjüt veren dostumuz o en böjuktur* (Č 318b) [Najveći nam je prijatelj onaj koji nas izvodi na pravi put i dobro nas savjetuje.]

043. *bizim amelerimiz*¹⁴ *sözlerimize ujağak* "...devono corrispondere i nostri fatti" (Č 317b) [Naši postupci moraju biti usklađeni s našim riječima.]

044. *bu iş çok mundan kokar* "questo affare è stato maneggiato con molta fatica" (Č 318a) [U tom će poslu mnoge svijeće dogorjeti, tj. trebat će mnogo truda da se taj posao privede kraju.], usp. br. 045

045. *bu işe çok mum lazımdır* "bisogna di..." (Č 318a) [Za taj će posao mnogo svijeća trebati.]

046. *bujuk başın bujuk aghrısı var* "Velika glava ima veliku glavobolju" (D 195); usp. TAD 55 (= AP 54) *Büyük başın derdi büyük olur.*

047. *chajr ejle denize brak, balyk bilmezse châlik biler* "Dobro čini i u more baci, bog će znati ako će riba i neznati" (D 192); usp. TAD 23 (= AP 119) *İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir.*

048. *çogha talib olan az birisine jetişmez* "chi a molte cose attende, molto poco intende" (Č 318b) [Ko mnogo toga traži, malo što postiže.]

049. *çok adam bir şey bilmez, ve janlyş eder* "molti... n(on) sanno – e fanno lo sbaglio" (Č 317b) [Mnogi ljudi ne znaju ništa i griješe.]

050. *çok arpa, bejg'iri / aty... çatladyr* (Č 316b); usp. MY 136 *Çok arpa atı çatlattır.* [Od previše ječma konj se može raspuknuti.]

051. *çok barut tüfeji çatladyr / çatlatmaz* (Č 316b) [Od mnogo baruta puška se rasprsne / mnogo baruta pušci ne škodi.]¹⁵

13 Uz neke poslovice kojih nema u suvremenim zbornicima navedene su varijante iz Megiserove gramatike.

14 Omaška, treba *amelelerimiz*.

15 Primjer poslovice koja se susreće u proturječnim značenjima.

052. *çok ja fena söylemekten hiç söylemek daha ejidir* (Č 317a) [Bolje je ništa ne govoriti nego mnogo i loše govoriti.]

053. *çok jaşayan çok bilmez, çok gezen çok bilir* (Č 317a); usp. TAD 84 Çok yaşayan değil, çok gezen bilir; MY 265 Çok yaşayan (okuyan) bilmez, çok gezen bilir. [Ne zna puno ko mnogo živi, nego ko mnogo putuje.]

054. *çok jaşamak deil, amma¹⁶ eji ve sagh jaşamak¹⁷ arzulağaghyz¹⁸* (Č 318b) [Poželimo sebi dobar i zdrav, a ne dug život.]

055. *çok karyndža arslan oldurur* "Mlogo mrava ubiju lava" (D 192); usp. TAD 84 Çok karınca deveyi öldürür.

056. *çok kuğaklayan az dövserir* (Č 318b); usp. MY 32 Çok kucaklayan az devşirir. [Ko mnogo grabi, malo nosi.]

057. *dagh dagha kauşmaz, insan insana kauşur* (S 30b); usp. MY 123 Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur. [Brijeg ne traži brijeg, već čovjek čovjeka.]

058. *daghlar jürümezler, insanlar jürür* (Č 317b) [Ne kreću se planine, nego ljudi], usp. br. 057.

059. *dejeğejin¹⁹ fikr ejle, öjle söyler* (Č 317a); usp. TAD 101 Diyeceğini fikir eyle, öyle söyle; MY 103 Evvel düşün sonra söyle. [Najprije promisli, pa onda reci.]

060. *deli paşasi bilmez* "un matto n(on) riconosce per suo padrone" (Č 317a); *deli pašassi²⁰ bilmez* (S 31a) [Luđak ne prepoznaje svoga gospodara, ili: Ne zna luđak što je gospodar.]

061. *delidir o ki zengindir, velakin fukare gibi gećinior²¹* "pazzia... esser ricco, e vivere da povero" (Č 318a); usp. TAD 92 Delidir o ki zengindir ve lâkin fikara gibi gećinir. [Lud je onaj koji je bogat, a živi ko siromah.]

062. *delijene²² söylemek ajıptır* (Č 317a) [Sramota je ludo govoriti.]

063. *delinin jureji aghzynde dyr, ve âkyllynyn²³ dili jurejinde dir* (Č 318b); *delinin jüreghi aghzinda dir, akillin²⁴ dili jurekinde dir* (S 30b); usp. MY 311 Delinin yüreği ağzında, akıllının dili yüreğinde. [Luđak nosi svoje

16 Zbog veznika *amma* u značenju "nego" moguće je pretpostaviti da se radi o kalku budući da u turskim poslovicama prevladavaju bezvezničke strukture.

17 Umjesto *jaşamajı...* (tj. yaşamayı).

18 Umjesto *arzulajağaghyz* (tj. arzulayacağız).

19 Umjesto *dejeğejini* (tj. diyeceğini).

20 Umjesto *paşasini* (tj. paşasını).

21 Present na –(i)jor umjesto prezenta na –r.

22 Umjesto *delice*.

23 Nejasno je radi li se ovdje o nekakvoj vokalnoj dužini ili naprosto o omašci.

24 Umjesto *akillinin* (tj. akıllının).

srece (= emocije) u ustima (tj. na jeziku), a jezik je pametnome u srcu, tj. Lud govori što mu padne na pamet.]

064. *denizin suju tukene bilir velakin benim sözüm tuk'enmez* (Č 316b) [I more može presušiti, al' moje riječi ne mogu.]

065. *dikenden g'ül biter, gülden diken* (Č 317a); usp. TAD 98 Dikenden gül biter, gülden diken. [Iz trna raste ruža, iz ruže trn.]

066. *dil adamy bejan eder* (Č 318b); *dil adami bejan eder* (S 31a); usp. MY 257 Dil adami beyan eder. [Po govoru se čovjek poznaje.]

067. *dil kylycdan daha çok öldürür* (Č 318b); *dil kiliçeden çok öldürür* (S 30b); usp. MY 257 Dil kılıçtan çabuk öldürür. [Jezik je ubojitiji od mača.]

068. *dilden g'elen elden g'else her fukara paşa olurlerdy* (Č 317b)²⁵; usp. TAD 98-99 Dilden gelen elden gelse, her dilenci padişah olur. [Kad bi sve bilo lako kao na jeziku, svaki bi prosjak bio / postao car.]

069. *dilini zabt eden, başyny kurtaryr* "chi custodisce la sua lingua, custodisce..." (Č 317a); usp. TAD 99 Dilini zapteden başını kurtarır. [Ko jezik zauzda, glavu spašava.]

070. *dişin aghyrdygy jere dil dokanyr*²⁶ (Č 316b); usp. MY 294 Dişin ağrıdığı yere dil dokunur. [Jezik ide onamo gdje zub boli, tj. Svako se češe gdje ga svrbi.]

071. *doghru söylejeni şehirden kovarlar* (Č 316b); *doghru söylejeni şehirden kovarlar* (S 31a); usp. MY 375 Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. [Ko istinu zbori, toga iz grada / iz devet sela tjeraju.]

072. *dostulan je, iç, alyş veriş etme* "coll' amico manga bevi, ma..." (Č 317b); *dostile ie, iç, aliş veriş etme* (S 31a); usp. MY 123 Dost ile ye, iç, aliş veriş etme. [S prijateljem jedi i pij, ali ne trguj.]

073. *duşman karindje isse, fil ghibi zann ejle* (S 30b); usp. MY 107 Düşman karınca ise sen fil gibi san. [I ako ti je neprijatelj kolik' mrav, smatraj ga slonom.]

074. *dünja tükenir, düşman tükenmez* (Č 317a); *dünia tükienir, düşman tükienmez* (S 31a); usp. TAD 107 Dünya tükenir, düşman tükenmez. [I svijeta će nestati, ali neprijatelja neće.]

075. *düşmüşlerin elini tut, rabbi elinden seni tutar* (Č 318a); *düşmüşlerin elini tut, rabbi elinden seni tutar* (S 30b); usp. TAD 109 Düşmüşlerin elini tut, Rab elinden seni tutar. [Pomozi posrnulima pa će i Bog tebi pomoći.]

25 Isto i kod Dragomanovića, vid. MT 19, str. 66.

26 Umjesto *dokunyr* (tj. dokunur). Budući da se oblik *dokanyr* ponavlja, očito je da se ne radi o omašci u pisanju.

076. *džehd u sabr ile sičan tahtaji deler* "Pomnjom i postojanostju progrize miš dasku" (D 195); usp. TAD 74 Cehd ve sabırla, sıçan tahtayı deler.

077. *ejden fenassi olmaz, meghier fakir ola* (S 30a) [Iz dobra se ne može zlo izroditi, osim ako čovjek osiromaši.]

078. *ejer dilden gelen elden gelejdi, gedâlar kalmajup sultan olurlar idi* "Kad bi se sve dalo što se j' obećalo, nestalo bi siromaha, svi bi oni kralji bili" (D 192-193); usp. TRBS 231 Dilden gelen elden gelse her fukara padişah (bahtiyar) olur.

079. *ejî dževher kendusini bildirir, ejî giun sabahdan belli olur* "Dobar dragi kamen sam se ukazuje. Dobar dan se s'jutra pokaže" (D 194); usp. Me-giser 63 Kutlu giun doguschinden belli.

080. *ejî şarab içenin başy fena olur* (Č 318b) [Ko pije dobro vino, u glavi mu je loše.]

081. *ejlik bilmejen adam, adam jerine sayılmaz* (Č 318a) [Ko ne zna za dobro, nije čovjek.]

082. *ejri otur doghri söyle* "Krivo sēdi, a pravo besēdi" (D 194); usp. TAD I. 111 Eđri otur, dođru söyle (konuş) / Eđri oturalım (oturup) dođru konuşalım.

083. *ekmejin joghusa sultan gibi gećinme* "non far da cavalliere, poiche n(on) hai il" (Č 317a) [Ako nemaš kruha, ne ponašaj se kao sultan.]

084. *el ayagha dokanyr, ajagh ele dokanmaz*²⁷ "la mano tocca il piede, ma il..." (Č 318b) [Ruka nogu može doseći, al' noga ruku ne može.]

085. *el eli jyjkar*²⁸ *ikiside yüzünü* (Č 317b); usp. MY 195 El eli yur, el de yüzü. / El eli yur, iki el yüzü yur. [Ruka ruku mijе, lice obadvije.]

086. *eski supurje dama atarlar* (Č 316b); usp. TAD 123 Eski süpürgeyi dama atarlar. [Staru metlu na krov bacaju.]

087. *evlenen adam kadyr olsa g'erek avretini g'öz etmeje kusurulan*²⁹ "per maritarsi bisogna essere capace di mantener la moglie col resto" (Č 317b) [Oženjen čovjek mora biti u stanju držati na oku svoju ženu i njezine slabosti.]³⁰

088. *evvel thaam sonra kelâm* "Prije jedi a poslē besēdi" (D 193); usp. TAD 54 (= AP 88) Evvel taam (selam) sonra kelam.

089. *evvel džân sonra džihân* "Prije (svoja) duša pak svēt" (D 193); usp. TAD 127 Evvel can sonra cihan, AP 87 Evvel (önce) can, sonra canan.

27 Umjesto *dokunur... dokunmaz*.

28 Umjesto *jykar* (tj. yıkar).

29 Tj. *kusuru ile*.

30 Čini se da je prijevod na talijanski netačan.

090. *evvel giorüş sonra biliş* "Prije (treba) vidjenje pak poznanje" (D 193); usp. TAD 127 *Evvel görüş, sonra biliş*.

091. *ej abdal ej derviš, akçe ile biter her iş* "O monahi, o derviši! Novac svaki posao svérši" (D 196); usp. TAD 127 *Ey abdal, ey derviš, akçe ile biter her iş*.

092. *fajda g'etirmejen šakatan*³¹ *ve davadan vaz ejle (vaz geć)* "guardati dalla..." (Č 317a) [Prodi se nekorisne šale i parnice.]

093. *fakrylerin tesellai ölüm dur* (Č 318b); *fakirlarün tesellasi ölüm dür* (S 30a); usp. MY 18 *Fakirin tesellisi ölümdür*. [Smrt je sirotinji utjeha.]

094. *fil pireden korkmaz* (Č 318a) [Slon se buhe ne boji.]

095. *fodul ğaiļ*³² *ölema*³³ *g'ibi ola ister* "il presuntoso vuol far da dottor, tra virtuosi" (Č 318a) [Oholi neznalica želi biti poput učenjaka.]

096. *fukarelere veren allaha verir* (Č 318a); *fukaralara veren Allah*³⁴ *verir* (S 30b); usp. TAD 132 *Fukaralara veren Allah'a verir*; MY 117 *Fukaraya veren Allah'a verir*. [Ko daje sirotinji, Bogu daje.]

097. *g'eni*³⁵ *beje hyzmet etmek, ve kyr ata timar etmek nekadar g'üć dur* "strigilare"³⁶ *un cavallo indomito...*" (Č 317a); usp. MY 60 *Genç beye hizmet etmek güçtür*. [Teško je služiti mladu gospodaru i konju sive dlake.]

098. *ghiedjenün böyük karini var, allah bilir jarin ne doghrur* (S 30b); usp. TAD 135 *Gecenin karnı büyüktür, ne doğuracağı bilinmez*. [Noć ima velik trbuh, samo Bog zna što će sutra na svijet donijeti.]

099. *g'özden uzak olan g'önülden de uzak tur* (Č 317b); usp. MY 1 *Gözden irak olan gönülden de irak olur*. [Daleko od očiju, daleko od srca.]

100. *g'özümüz*³⁷ *açalym joksa açarlar* (Č 317b); usp. MY 369 *Gözümüzü açalım yoksa açarlar*. [Otvorimo oči, da nam ih drugi ne bi otvorili.]

101. *g'ül tikensiz olmaz, ve safā ğefasyz joktur* "...ne piacerè senza dispiacere" (Č 317a); usp. MY 245 *Gül dikensiz olmaz, sefa cefasız*. [Nema ruže bez trna, ni radosti bez muke.]

102. *g'ülu istejen, dikenleride istemek gerek* (Č 316b); usp. MY 245 *Gülü isteyen dikenleri dahi istemek gerek*. [Ko hoće ružu, i trn mora htjeti.]

103. *ghiümüş ana'htar her kapui açar* (S 30b); usp. MY 260 *Altın anahtar her kapıyı açar*. [Srebreći (zlatni) ključ sva vrata otvara.]

31 Umjesto *šakadan*.

32 = *cahil*

33 *ölema* < *ülema* < *ulema*

34 Umjesto *Allah'a*.

35 = *gani* "bogat"

36 Umjesto tal. *strigliare*.

37 Umjesto *g'özümüzü*.

104. *g'üneşin başy g'öjde*³⁸, *onun şafky jer jüzünde* "il sole è in..., ma i suoi raggi son in terra" (Č 317b) [Sunce ima glavu na nebu, ali su mu zrake na zemlji.]

105. *ğan ğanyn joldaşydur* (Č 318a); *djan djanin joldaşi dir* (S 30b); usp. TAD 72 Can canın yoldaşdır; MY 122 Canan canın yoldaşdır. [Duša je (srodnoj) duši prijatelj.]

106. *hajvan ölür, semeri kalyr; insan ölür ady kalyr* "muore il cavallo resta la sella" (Č 317a); *hajvan ölür semeri kalir, adam ölür adi kalir* (S 30b); usp. MY 302 Hayvan ölür semeri kalır, insan ölür eseri kalır. [Kad životinja uginе, iza nje ostaje sedlo; kad umre čovjek, ostaje njegovo djelo.]

107. *hakk söz aĝy olur* "la verità rende..." (Č 317b); usp. MY 381 Doğru (ak) söz acıdır. [Istina je gorka.]

108. *hareket olmadıkçe bereket olmaz* "Brez posla neima blagoslova" (D 195); usp. AP 149 Nerede hareket, orada bereket.

109. *hastaja düşekmi sorarsyn?* "domandi all' ammalato, se vuol andar in letto" (Č 317a); usp. MY 152 Hastaya döşek (yatak) sorulmaz. [Bolesnika se ne pita hoće li leći.]

110. *helal mal zajy olmaz, ve nahak mal tez zaj*³⁹ *olur; şejtan alyr* (Č 317b)⁴⁰, *halâl mal zâjy olmaz, na hakk mal zâjy olur* "Pravedno se stecivo ne gubi, nepravedno stecivo neslazi na treće kolěno" (D 194); usp. TAD II. 13 Helâl mal zâyi olmaz.

111. *hepsin*⁴¹ *bizĝileimiz*⁴² *bilmemeliz* "non bisogna misurar gli altri col suo palmo" (Č 318a) [Ne smijemo sve mjeriti prema sebi samima.]

112. *her ĝhiün bajram dejil, meĝhier delije* (S 30b), *her ĝiun bajram dejil* "Svaki dan nije blag dan" (D 196); TAD I. 92 Deliye her ĝün bayram.

113. *her jokuşun bir enişi var* "ogni ascesa ha la sua discesa" (Č 317a); usp. MY 384 Her inişin bir yokuşu, her yokuşun bir inişi vardır. [Svaki uspon ima i pad, a svaki pad uspon.]

114. *her kendi alybyny bilmez* "ognuno è cieco circa i suoi difetti" (Č 318a); usp. MY 328 Herkes kendi ayıbını bilmez. [Niko nije svjestan svojih nedostataka.]

115. *her ne verirsen elin ile o gelir seninle* (Č 318a); usp. MY 117 Her ne verirsen elin ile o gelir senin ile; TAD II. 18 Her ne verirsen elinle o gelir seninle. [Što god dadneš svojom rukom, to ti se nekako vrati.]

38 Palatal /k/ često prelazi u /j/ (tur. y).

39 *Zajy* i *zaj* umjesto *zaji* (tj. zayi).

40 Isto i kod Dragomanovića, vid. MT 19, S. 66.

41 Umjesto *hepsini*.

42 Umjesto *bizceleyin*, *bizcileyin* = bizim gibi.

116. *her nemüz var allahyn dur* (Č 318b) [Od Boga je sve što imamo.]
117. *her šej g'önlümüze gider* (Č 318b) [Sve nas pogada u srce.]
118. *her šej kendisine cékmemeli* "non si deve tirar tutta l'acqua al suo molino" (Č 317b) [Ne treba sve raditi samo u svoju korist.]
119. *her zarar bir öjüt* (Č 318a); usp. MY 324 Her ziyān bir öğüttür. [Svaka je šteta jedna pouka.]
120. *hileilen iş g'ören, kendisine zarar eder* (Č 318a); usp. MY Hile ile iş gören mihnet ile can verir. [Ko se služi lukavstvom, radi sebi na štetu / u bijedi skončava.]
121. *ihtijattan selamet olur* "S'obzira biva spas" (D 191) . [≈ Oprez je majka mudrosti.]
122. *iki ğambaz bir iptе onnamaz*⁴³ (Č 317a); *iki djambaz bir iptе ojnamaz* (S 31a); usp. MY 190 İki cambaz bir iptе oynamaz. [Dva akrobata ne igraju na jednoj žici.]
123. *ik'i delije bir uslu komuşlar* (Č 316b); usp. MY 369 İki deliye bir uslu koymuşlar. [Na dva luda dođe jedan pametan.]⁴⁴
124. *iki karpus bir koltugha syghmaz* "non possono tenere due meloni sotto ascella" (Č 317b); usp. MY 190 İki karpuz bir koltuğa sığmaz. [Dvije lubenice ne mogu pod jedan pazuh.]
125. *iki kyblaje tapanda din olmaz* (Č 318a); *iki kiblaje tapanda, din olmaz* (S 31a); usp. MY 374 İki kibleli olanda din olmaz. [Ko se dvjema kiblama okreće, ne pripada ni jednoj.]
126. *iki reiz bir g'emiji battürirlar* (Č 316b); usp. MY 190 İki reis bir gemiyi batırır. [Gdje su dva kapetana, tu brod tone.]
127. *iki tavşan kovan birini dachi tutmaz* "Tko dva zeca tjera, nelovi ni jednoga" (D 192); usp. TAD I. 30 İki tavşanı birden kovalayan hiç birini tutmaz / İki tavşan birden avlanmaz (tutulmaz).
128. *insan insanyn ajnasydyr* "è specchio..." (Č 317a); usp. MY 149 İnsan insanın aynasıdır. [Čovjek je čovjeku ogledalo.]
129. *insan tedbir eder, allah takdir* "Čověk naměrava a bog upravlja" (D 191); usp. TAD II. 39 Takdir ne ise o olur.⁴⁵
130. *insanın eti, ve derisi hiç bir šeje jaramaz* (Č 317a); usp. MY 258 İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez, dilinden başka nesi var? [Ljudsko meso se ne jede, ljudskom se kožom ne zaodijeva, što čovjek ima osim svog jezika?]

43 Umjesto *ojnamaz*.

44 Tj. *treći presuđuje u svađi*. Značenje naše poslovice *kad se dvoje svađaju, treći se koristi* čini mi se manje vjerojatnim.

45 Kod Preindla: *Adam tedbir eder, Allah takdir eyler*, str. 159.

131. *insanin selameti kendi diline asylmys dur* (Č 318a); usp. MY 290 *Selamet-i insan, hifz-ı lisan iledir*. [Sigurnost čovjeka ovisi o njegovu jeziku, tj. Siguran je čovjek koji drži jezik za zubima.]

132. *istemediji peškeş kabul olmaz "non si gradisce..."* (Č 318a); *istemeden*⁴⁶ *bakşiş /peškeş/ kabul olmaz* (S 30b). [Nema dara /bakşiša/ osim ako se traži.]

133. *ışini duşun* (Č 318b) [Gledaj svoja posla.]

134. *ıssızlık her kemlijin, chujuniün*⁴⁷, *jaramazlijin babasy dur* (Č 318b) [Besposlica je otac svakoј zavisti, loşoj naravi i nepodopštini.]

135. *ışten ve zijade zaptten*⁴⁸ *zeng'in olur*⁴⁹ (Č 317a) [Čovjek se bogati radom i obuzdavanjem sebe.]

136. *it urur keravan geđer* (Č 316b); *it havlar, kieravan*⁵⁰ *ghieđer* (S 30a); usp. MY 88 *İt ürür kervan yürür*. [Pas laje, a karavan prolazi.]

137. *jaghmurdan kačan, doluja oghrady* "scappata la pioggia s' in contro nella" (Č 316b); usp. MY 135 *Yağmurdan kaçan doluya tutulur*. [Ko od kiše bježi, grad ga sustigne.]

138. *jaramaz adam pazar bozar, eji adam pazar japar* (Č 316b); *jaramaz adam pazar bozar, ej adam pazar japar* (S 31a); usp. MY 54 *Yaramaz adam pazar bozar, iyi adam pazar yapar*. [Loş čovjek kvvari pazar, a dobar ga gotovi.]

139. *jaramaz demirden eju kylyč olmaz* "Iz hërdjava gvozdja nebiva dobra sablja" (D 196), usp. Megiser 65 *Ey khilitsch jaramas demirden olmos*; TAD II. 151 *Yaramaz demirden yahşi kılıç olmaz*.

140. *jaramaza kendi belasy jeter* "al'uomo cattivo basta proprio malanno" (Č 316b); usp. MY 54 *Yaramaza kendi belâsi yeter*. [Lošem čovjeku dovoljna je i njegova nevolja.]

141. *jaramazlarylen jar olma, ejilerden ybret al* "non ti accompagnar coi cattivi..." (Č 318a) [Ne druguj s loşim ljudima, ugledaj se na dobre.]

142. *jarar atyn mahmuza ichtyjadži jokter* "Dobar konj ne trëba ostruge" (D 196); usp. Megiser 145 *Iarar ath machmuse ichtiagi joctur*.⁵¹

143. *jaşy at /bejg'ir/ pazarynda sorarlar* (Č 317a); *jaşi, at pazarda*⁵² *sorarlar* (S 30b); usp. MY 9 *Yaşı at pazarında sorarlar*. [Za godine se pita na tržnici konja.]

46 Umjesto *istenmediji* (tj. *istenmediği*) i *istenmeden*.

47 Umjesto *huyun*. Kao turcizam riječ je sačuvana u obliku *huja*.

48 Umjesto *zaptten*.

49 Umjesto *olunur*.

50 *Kieravan* umjesto *kervan* "karavan".

51 Isto i kod Preindla: *Yarar at mahmouza ihtiyadschi yok*, str. 159.

52 Umjesto *at pazarında* (tj. *pazarında*).

144. *jatan jilani basma "non calpestar..."* (Č 316b); *jatan jilani*⁵³ *basma* (S 31a); usp. MY 125 Yatan yılanın kuyruğuna basma. [Ne staj usnuloj zmiji na rep.]

145. *jemiš olmajan aaća taš atmazlar* (Č 317a); usp. MY 214 Yemiş olmayan ağaca taş atmazlar. [Na drvo bez ploda ne baca se kamenje.]

146. *jer demir ghiök bakir* (S 30b); usp. # KS 1022 yer demir gök bakır "Što god da pokušam, izlaza (spasa) nema."⁵⁴

147. *jorghanina g'öre ajaghyny uzat* (Č 316b); usp. MY 296 Yorganına göre ayağını uzat. [Opruži se koliko ti je jorgan dug.]

148. *kajrulara*⁵⁵ *hazyr ettiji handagha düšür*⁵⁶ "è caduto nella fossa..." (Č 317b) [Ko drugome jamu kopa, sam u nju pada.], usp. br. 150.

149. *kajrulara zarar etmeilen kendisina zarar etti* "rovinò se stesso..." (Č 317b) [Ko drugom štetu čini, sam sebi štetu nanosi.]

150. *kajrylara kuju kazan kendi ona sykća düšer* "chi cava la fossa..." (Č 318a); usp. MY 44 El için kuyu kazan kendi düşer içine, vid. br. 148.

151. *kani kanle jikamazlar; kani su ile jikarlar* (S 30b); usp. MY 135 Kanı kanla yıkamazlar, kanı suyla yıkarlar. [Ne sapira se krv krvlju, nego krv vodom.]

152. *karghaji bülbül jerine satmaj*⁵⁷ *istersin* "la cornacchia per rossignuolo voi vendere" (Č 317a); usp. # KS 492 kargayı bülbül diye satmak [prodati nekome vranu pod slavuja / rog za svijeću].

153. *kašynmagha tyrnak ister* "per grattare si vuole l'ugna"⁵⁸ (Č 317b) [Za češanje treba nokat, tj. svaki posao traži odgovarajući alat.]

154. *kedi bulunmadyjy jerde sićanlar baş kaldyryrlar* (Č 317a); usp. KS 510 Kedi bulunmadığı (bulunmayan) yerde fareler baş kaldırır. [Gdje nema maćaka, miševi kolo vode.]

155. *kendi jazysyny okumajan ešeje benzer* (Č 316b) [Onaj ko svoj rukopis ne može pročitati, sličī magarcu.]

156. *kendinden düšen aghlamaz* (Č 317a); usp. MY 333 Kendi düşen ağlamaz. [Ko sam padne, taj ni ne plaće.]

53 Umjesto *jilana* (tj. yılanı).

54 I Preindl je taj idiom uvrstio među poslovice, vid. str. 161.

55 Ista se riječ susreće u varijantama *kajru*, *kajry* i *kajri*.

56 Umjesto *düşer* (düşer). Budući da isti zapisivač oblik *düşer* koristio u poslovcima br. 150, vjerojatno se radi o omašci.

57 *Satmaj* umjesto *satmak*. I velarno /k/ u završnoj poziciji riječi gdjekada prelazi u /j/.

58 Tal. *unghia* "igla".

157. *kendine zarar eden kendisini*⁵⁹ *aghlasun* (Č 317b) [Ko sam sebi naštetil, neka plače nad samim sobom.]

158. *kesmedijin eli öp* "la mano, che n(on) poi tagliar, baciala" (Č 316b); *kesmedighin*⁶⁰ *eli öp* (S 30b); TAD II. 60 Kesemediğin eli öp de başına koy. [Poljubi ruku koju nisi mogao odsjeći, tj. Ako nisi pobijedio, pokori se.]

159. *kyzym sana derim, gelinim isitsin* "a te parlo la figlia, anco che mi capisca la nuora" (Č 317a); usp. # AP 556 Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla (dinle). [Kćer kara, snahi prigovara.]

160. *köçük böjüje taby olmaly* (Č 316b); usp. MY 138 Küçük büyüğe tabidir. [Mlađi su dužni pokoriti se starijima.]

161. *köçük taş başy jarar* "rompe..." (Č 316b); usp. MY 212 Küçük taş baş yarar. [I mali kamen glavu razbije.]

162. *köpej köpeji jemez* (Č 316b); usp. MY 314 Köpek köpeği yemez. [Pas psa ne jede.]

163. *kiör ianina varindje senin ghiözünü kapa* (S 30b); "Fra gli orbi tu anchora ferra gli occhi"; TAD II. 74 Körler arasında sen de gözünü yum. [U zemlji slijepaca i ti oči zatvori.]

164. *k'örün istediji ne dir? iki g'öz* (Č 316b); usp. MY 398 Körün istediği bir göz, iki /ikisi/ olursa ne söz. [Slijepac želi jedno oko, a ako dobije dva – bolje ne može biti!]

165. *kurt kartaldan kurtulmaz* (Č 318a); usp. MY 134 Kurt kartaldan kurtulmaz. [Vuk se ne može suprotstaviti orlu.]

166. *kurtu kulaghyndan tutmaj*⁶¹ *g'üç tur* (Č 317b); usp. MY 232 Kurdu kulağından tutmak güçtür. [Teško je vuka za uši uhvatiti.]

167. *kutu kutu dedim, kapak çykty* (Č 316b) [# Rekoh: kutiju, kutiju, a ono poklopac ispade.]⁶²

168. *lakyrdy ile pilav olmaz* "Iz pustih rećih ne biva pilav" (D 196); usp. TAD II. 23 Lâkırdı ile iş bitmez, AP 141 Lâfla peynir gemisi yürümez.

169. *malimiz joghisa yrzımyz olsun* "se n(on) abbiamo ricchezza, abbiamo l'onore" (Č 317b); usp. MY 70 Malımız yok ise ırzımız var olsun. [Ako nemamo imetka, imamo poštenja.]

170. *mallerinden zijade harğ eden tez fakyr olur* (Č 318b) [Ko troši više nego ima, brzo siromahom postaje.]

59 Umjesto *kendisine aghlasun*.

60 U oba slućaja umjesto *kesemedijin* (tj. kesemediğın).

61 Vid. napomenu br. 72.

62 Frazеологізам означава изненађење или неоčekивани ishod neke radnje.

171. *müft sirke baldan tatlu dur* (Č 316b); usp. MY 156 Bedava (müft) sirke baldan tatlıdır. [Mufte sirće slađe je od meda.]

172. *mümkün suz olan şejleri arama ve arzulama* (Č 318b) [Ne traži i ne priželjkuj nemoguće.]

173. *münafykten uzak olan allaha jakyn olur* "chi sta lontano dalla simulatione, sta vicino a Dio" (Č 318a) [Ko je daleko od licemjera, Bogu je blizu.]

174. *nasyl jaşarsak öjle ölürüz* (Č 318b); *ne assil jaşarssak öjle ölürüz* (S 30b); usp. MY 307 Nasıl yaşarsak öyle ölürüz. [Umrijet čemo onako kako smo živjeli.]

175. *ne ekersin, onu biçersin* (Č 318a); *ne ekersin*⁶³ *oni biçersin* "Što posiješ to ćeš i požeti" (D 192); usp. MY 334 Ne ekersen onu biçersin.

176. *nevsine*⁶⁴ *g'öre je, icésin, vilajetin adetine göre gijin ve kuşan* (Č 317b) [Jedi i pij kako te volja, a oblači se prema običajima sredine u kojoj jesi.]

177. *okudukće okudukće akl aiylyr* (Č 317a) [Što čovjek više čita, to se više prosvjeđuje.]

178. *öküze boynuz, ve kuşa kanat jük deildir* (Č 316b); usp. AP 154 Öküze boynuz yük olmaz; MY 111 Öküze boynuzu yük olmaz / ağır gelmez. [Volu rogovi nisu teret / ni ptici krila.]

179. *ölüm kara deve dir, ki her kapuda cökür*⁶⁵ (S 30b); usp. MY 307 Ölüm bir kara devedir ki herkesin kapısına çöker. [Smrt je crna deva što pred svaka vrata klekne.]

180. *rahat istejen adam saghyr, k'ör, dilsiz olağak (olmaly)* "chi vuol vivere in pace..." (Č 317b); *rahat istejen adam, saghir, kiör, dilsiz olmali* (S 30b); usp. MY 128 Rahat isteyen adam sağır, kör, dilsiz olmalı. [Ko želi biti miran, taj mora biti gluha, nijem i slijep.]

181. *rahatini istejen adam isidir*,⁶⁶ *g'örür, ve suz olur*⁶⁷ (Č 318a) [Ko svoj mir želi, taj sluša, gleda i šuti.]

182. *rahatyle gećinmek için fena tabjetlerini*⁶⁸ *zapt etmesi en g'erček jol dur* (Č 318b) [Ko želi imati mir, najbolji način da ga postigne jest da obuzda loše strane svoje naravi.]

63 U oba slučaja nepravi prezent *ekersin* umjesto kondicionala *ekersen*.

64 Umjesto *nefsine* (= kendine).

65 Umjesto *cöker* (çöker).

66 *İsidir* umjesto *dinler*.

67 O glagolu *suz (süz) etmek* vid. E. Čaušević, "Onu suz ettirmek için bir zanaat vereim" - Neka zapažanja o leksiku latiničnih tekstova na turskom jeziku", *POF*, 49 / 1999 (2000), str. 9 - 18.

68 To jest *tabiatlarını*.

183. *ruzg'ıara tüküren, jüzüne tükürür* (Č 316b); usp. MY 317 Rüzgâra tüküren kendi yüzüne tükürür; TAD II. 110 Rüzgâra tüküren, kendine tükürür. [Ko uz vjetar pljuje, sebe pljuje.]

184. *sabr ejlemek sazlık anahtarıdır* (S 30b); usp. MY 133 Sabreylemek şenlik anahtarıdır. [Strpljenje je ključ sreće.]

185. *saburlyk⁶⁹ her şeje kadyr dur* (Č 318b) [Strpljenjem se sve može postići.]

186. *sakal başa kurban olsun. "Evo brada za glavu"* (Č 316b); *sakal başına kurban olsun* (S 30a).

187. *sana ettiji ejliklerden⁷⁰ onütma⁷¹ ve dajma bil* (Č 318b) [Ne zaboravi dobrotu koju ti je neko učinio i pamti je dok si živ!]

188. *sana istedijini kajrilara ejle, sana⁷² istemedijini kajrilara etme* (Č 318b) [Čini drugima ono što sam sebi želiš, i ne čini im ono što sebi ne želiš.]

189. *sana vur, ver dedilerse, öldür demediler* (Č 317a); *sana vur dediler isse, öldür demediler* (S 31a); usp. TAD II. 114 Sana vur dediler ise, öldür demediler; # KS 994 Vur dedimse öldür demedim ya! [Ako sam ti i rekao udari, nisam ti rekao da ubiješ!, tj. Pretjerao si.]

190. *sana zarar edene ejlik ejle, bøjle hem o, hem allah seni sever* (Č 318b); *sana zarar edene ejlik ejle, öjle hem o, hem Allah seni sever* (S 30b); usp. MY 179 Sana kötülük edene sen iyilik et. [Budi dobar prema onome ko ti čini loše, tako će te voljeti i on, i Bog!]

191. *sebebsiz baghyrmak delilik tir* "è da matto senza... schiamazzare" (Č 317b) [Ludost je vikati bez razloga.]

192. *sen dajma bir sin habeşçe gibi* "tu sei spesso lo stesso come un Etiope" (Č 318a) [Ti si uvijek sâm kao Etiopljanin; Ti si u svemu poput Etiopljanina.]⁷³

193. *senden kuvvetliilen tutuşma* (Č 316b); usp. TAD II. 59 Kendinden kuvvetli ile güreşme. [Ne hvataj se u koştac s jačim od sebe.]

194. *senin parmaghylan⁷⁴ seni⁷⁵ ölçe⁷⁶* "misura le tue forze..." (Č 318a) [Svoj uspjeh mjeri svojim pedljem.]⁷⁷

69 Nepostojeća imenica *sabırlık*, treba da stoji *sabır*.

70 Ablativ umjesto akuzativa (*ejlikleri*).

71 = *unutma*

72 U oba slučaja trebalo bi stajati *kendine*.

73 *Habeş* (Habeşi) "Etiopljanin". Moguća su oba prijevoda, no značenje je nejasno.

74 = *senin parmak ile*

75 Umjesto *kendini*.

76 *Ölçe* umjesto *ölç*. Budući da se isti primjer ponavlja i u gramatici, vjerojatno se na tom mjestu u izgovoru čuo neki poluvokal.

77 Usp. s *Kendi parmağınla kendin ölç*. (TAD II. 59) Stavljanjem zamjenice *kendin* u nominativ umjesto u akuzativ (*kendini*) mijenja se značenje poslovice: "Sam mjeri svojim prstom, tj. pedljem." Talijanski prijevod odgovara značenju navedenom pod rednim brojem 194.

195. *serçeden korkan dary ekmesin* ”chi la paura dei passeri, n(on) semini” (Č 316b); usp. AP 165 Serçeden korkan dari ekmesin; MY 12 Serçeden korkan dari ekmez. [Ko se vrapca boji, nek proso ne sije.]

196. *sirke fuçundan, bal damlasiilan daha çok sinek' tutulur* ”...che con una botte di aceto” (Č 318a); usp. MY 126 Bir fiçi sirkeden ziyade bir damla bal ile sinek tutulur. [Na kap meda uhvati se više muha negoli na bure octa.]

197. *sykletler öjütler* ”le disgrazie sono tanti avvertimenti” (Č 318b)⁷⁸; *sykletler öjütler* ”Tko se muči nauči.” (D 191)⁷⁹

198. *syryny dostuna, dostunda duşmanyna aćma* ”non palesare i tuoi segreti – né il tuo amico al tuo...” (Č 316b); usp. MY 122 Açma sırrını dostuna, dostunun dostu vardır o da söyler dostuna. [Ne otkrivaj tajnu ni prijatelju, ni neprijatelju.]

199. *sućunu bir kajrisinin üzerine atmak Evanyın g'ünâhy dyr* (Č 318b); usp. MY 346 Sućunu gayrıya atmak Havva anamızdan almış. [Prebacivanje krivice na drugog grijeh je pramajke Eve / Have.]⁸⁰

200. *sufraji süpürme / jani çok jeme* (Č 318a) [Ne jedi previše!]

201. *şarab ve avretler ýlumdarlare*⁸¹ *zor ardyrdylar*⁸² (Č 318b) [Vino i žene učenjacima donese nevolje.]

202. *şehiri görene kulaghuz ne lazıym* ”quando si vede la citta... n(on) guida” (Č 316b); usp. TAD 139 Görünen köy kılavuz istemez. [Ko selo vidi, ne treba mu vodič do njega.]

203. *tamakardan*⁸³ *bir şej dilejen, denizde bir çukur açar* (Č 317b); usp. TAD II. 131 Tamahkârdan hacet dileyen, denize çukur açar. [Ko od škrtice nešto traži, kao da u moru jamu kopa.]

204. *tatly sözu, jurejinde öd*⁸⁴ ”ha dolci parole in bocca, ma fiere nel cuore” (Č 318a) [Med u ustima, žuč u srcu.]

205. *tehi dest kapuja varsan, Efendi ujur derler; elinde bir peşkeş varıssa, Efendi bujur, derler* (S 31a); usp. MY 130 Eli boşa ‘Ağa uyur’ derler; eli doluya ‘Ağa, buyur’ derler. [Dodeš li praznih ruku, kažu ti: ”Gospodin spava”; dodeš li punih ruku, kažu ti: ”Izvoli, gospodine.”]

78 Isto i kod Dragomanovića, vid. TA 19, str. 65.

79 Tj. *Bez muke nema nauke*.

80 Aluzija na biblijsku / kur’ansku predaju da je Eva / Hava nagovorila Adama / Adema da ubere jabuku, a onda to zanijekala.

81 Riječ *ýlumdar* zanimljiva je po svojoj tvorbi.

82 = *arturdılar*. Perfekt na –di umjesto prezenta na –r.

83 Umjesto *tamahkâr*.

84 Možda kalk latinske poslovice ”Mel in orde, fel in corde”.

206. *tembel kuvvetim yoktur der* ”il poltrone dice di n(on) aver la forza” (Č 317a)⁸⁵, *tembel kudretym jok diyor* ”Lênac veli; ja nemam snage” (D 195); usp. MY 106 *Tembel* ‘Kudretim yoktur’ der.

207. *tembellik yap yap*⁸⁶ *gider ve fakyrlyghy bulur* ”Lênost ptihano šeta, al na putu siromaštvo sreta” (D 195-196).

208. *tez g’iden tez jorulur* ”chi presto cammina, presto si stanca” (Č 316b) [Ko brzo ide, brzo se i umori.]

209. *tilki aldadilmaz* (Č 317b) [Lisicu se ne može prevariti.]

210. *tutundan kurtulmak için, ateş icine düşme / ateşe jaklaşma* (Č 318a); usp. MY 135 *Tütünden kurtulmak için ateş içine düşme*. [Ne skači u vatru da bi se spasio od dima.]

211. *zamanylen, ve samanile müşmulaler erişurler* ”...si maturano le nespole” (Č 318a) [≈ Strpljen spašen.]

212. *zann etmedijin jerden tilki çykar* ”dal luogo dove n(ot) pensi, esce il lepre” (Č 316b); usp. TAD II. 163 *Zannetmediğin yerden tilki çıkar*. [Lisica bane odakle se ne nadaš.]

213. *zeng’ine mal veren denize su g’etirir* (Č 317b); usp. MY 264 *Zengine mal veren denize su götürür*. [Ko bogatome daje, doliva vodu u more.]

214. *zorsuz bir şey olmaz* ”senza fatica n(on) si ottiene niente” (Č 318a); usp. TAD II. 167 *Zorsuz bir şey olmaz*. [Ništa bez muke / ≈ Bez muke nema nauke.]

TURSKÉ POSLOVICE IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

U radu ‘Turske poslovice iz Bosne i Hercegovine’, autor donosi 214 poslovice. Te poslovice su skupljene iz tekstova koje je Josip Dragomanović dodao svojim prijevodima Osmanske gramatike *Kavâid-i Osmâniye* (Sarajevo 1873?) i dva latinična rukopisa koji su pohranjeni u manastiru Svetog Duha u Fojnici (Bosna i Hercegovina). Prvi rukopis (ustvari kodeks) nosi broj 8 u manastirskoj biblioteci, dok drugi, pod naslovom Slovnica, tj. Gramatika, ima novi inventarni broj 19572. Autor ovog rada u svoj popis ne uključuje deset

⁸⁵ Isto i kod Dragomanovića, vid. TA 19, str. 67.

⁸⁶ *Yap yap* = yavaş yavaş, govorni jezik.

poslovice zabilježenih u *Ljetopisu* sveštenika Nikole Lašvanina (18. st.), nego ih posebno pominje i komentira.

Autor je uspio pratiti većinu ovih poslovia (često u novijoj lingvističkoj formi i stilu) kroz suvremene turske zbirke poslovia i izraza koje su mu bile dostupne. Međutim, za više od četvrtine tih poslovia i izraza nije nađena potvrda na suvremenom jeziku. Po tome je ova zbirka zanimljiva, posebno što sadrži poslovice koje do sada nisu zabilježene. Osim što je zanimljiv sa aspekta turkologije, ovaj materijal može biti vrijedan i za kulturno-historijski istraživački rad.

TURKISH PROVERBS FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

In the paper 'Turkish Proverbs from Bosnia and Herzegovina' the author presents the material of 214 proverbs in total. These have been gathered from texts Josip Dragomanović added to his translation of Osmanli grammar of *Kavâid-i Osmâniye* (Sarajevo 1873.?), and two Latin script manuscripts, stored in the Library of Holy Ghost Monastery in Fojnica (Bosnia and Herzegovina). The first manuscript (actually a codex) has the Monastery Library entry of 8, while the other, entitled the Letter Book (*Slovnica*, i.e. Grammar Book), has a new inventory number of 19572. In his list, the author of this paper does not include the ten proverbs recorded in the *Histories (Ljetopis)* of priest Nikola Lašvanin (18. c.), but does separately mention them and comments on them.

The author has managed to track, through the contemporary Turkish proverb and idiom compendiums available to him, most of these proverbs (often in newer linguistic form and stylistic variation). However, for more than one-fourth of proverbs and expressions no substantiation has been found in the contemporary tongue. This fact makes the collection interesting, especially because of its containing so far unrecorded proverbs. Except from the Turkish Studies aspect, this material can prove to be worthwhile for cultural and historic research as well.